

**ДЕРЖАВНИЙ ВИЩИЙ НАВЧАЛЬНИЙ ЗАКЛАД
«УЖГОРОДСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ»
ФАКУЛЬТЕТ СУСПІЛЬНИХ НАУК
Кафедра соціології та соціальної роботи**

РОБОЧА ПРОГРАМА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

**«Громадянська культура і толерантність в системі публічного управління
та адміністрування» /
«Civic Culture and Tolerance in the System of Public Management and
Administration»**

Рівень вищої освіти	Третій (освітньо-науковий)
Галузь знань	28 Публічне управління та адміністрування
Спеціальність	281 Публічне управління та адміністрування
Освітня програма	Публічне управління та адміністрування
Статус дисципліни	Обов'язкова
Мова навчання	Українська

Ужгород 2024

Робоча програма навчальної дисципліни «Громадянська культура і толерантність в системі публічного управління та адміністрування/Civic culture and tolerance in the system of public management and administration» для здобувачів вищої освіти галузі знань 28 Бізнес, адміністрування та право спеціальності 281 Публічне управління та адміністрування освітньо-наукової програми Публічне управління та адміністрування.

Розробник:

Вегеш І.М., кандидат політичних наук, доцент кафедри політології і державного управління ДВНЗ «Ужгородський національний університет»

Робочу програму розглянуто та затверджено на засіданні кафедри **політології і державного управління**

протокол № 10 від «27» червня 2024 р.

Завідувач кафедри Ключкович А.Ю.

Схвалено науково-методичною комісією **факультету суспільних наук**

протокол № 8 від «27» червня 2024 р.

Голова науково-методичної комісії Попадич О.О.

1. ОПИС НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

Найменування показників	Розподіл годин за навчальним планом	
	Денна форма навчання	Заочна форма навчання
Кількість кредитів ЄКТС – 3	Рік підготовки:	
Загальна кількість годин – 90	2	2
Кількість модулів – 2	Семестр:	
Тижневих годин для денної форми навчання: 2,8 аудиторних – 1 самостійної роботи студента – 1,8	3	3
	Лекції:	
	22	8
	Практичні (семінарські):	
	14	2
Вид підсумкового контролю: екзамен.	Лабораторні:	
	-	-
Форма підсумкового контролю: усна.	Самостійна робота:	
	54	80

2. МЕТА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

Метою навчальної дисципліни «Громадянська культура і толерантність в системі публічного управління та адміністрування/Civic culture and tolerance in the system of public management and administration» є формування у здобувачів вищої освіти системи знань про громадянську культуру та толерантність у сфері публічного управління та адміністрування, а також набуття ними навичок, необхідних для створення толерантного та демократичного середовища в органах публічної влади.

Основні категорії курсу: культура, політична культура, громадянська культура, ознаки громадянської культури, функції громадянської культури, демократія, толерантність, проактивна толерантність, політична участь, виборчий процес, політичні цінності.

Завдання навчальної дисципліни:

1. ознайомити здобувачів освіти з об'єктом, предметом та специфікою вивчення навчальної дисципліни «Громадянська культура і толерантність в системі публічного управління та адміністрування»;
2. розкрити зміст основних категорій та понять навчальної дисципліни;
3. дослідити особливості формування та еволюції громадянської культури;
4. охарактеризувати взаємозв'язок громадянської культури та демократії;
5. сформулювати цілісне бачення формування та розвитку громадянської культури українського суспільства;
6. визначити роль громадянської культури в системі публічного управління та адміністрування;
7. проаналізувати комунікативну взаємодію як складову публічного управління в контексті розвитку громадянського суспільства;
8. розкрити зміст толерантності як риси світоглядної позиції;
9. охарактеризувати толерантність як складову професійної діяльності публічного управлінця;
10. проаналізувати ключові виклики толерантності в системі публічного управління та адміністрування.

Відповідно до освітньої програми, вивчення дисципліни сприяє формуванню у здобувачів вищої освіти таких компетентностей:

1) Інтегральна компетентність: Здатність розв'язувати комплексні проблеми у сфері професійної діяльності, публічного управління та адміністрування, суспільними процесами і відносинами, у тому числі дослідницько-інноваційної діяльності, що передбачає глибоке переосмислення наявних та створення нових цілісних знань і / або професійної практики.

2) Загальні компетентності:

- ЗК-1. Володіння фундаментальними світоглядними знаннями, що сприяють формуванню загальної культури громадянина, культури управлінця й соціалізації особистості, її схильності до цивілізаційних етичних і моральних цінностей професійного розвитку.
- ЗК-2. Володіння фундаментальними знаннями із освітньої та наукової складових підготовки, необхідних для професійного здійснення наукової діяльності й проведення власного наукового дослідження.
- ЗК-3. Володіння методологіями наукової та освітньої діяльності, здатність швидко адаптуватися до змін і професійно застосовувати інноваційні освітні й наукові технології.
- ЗК-4. Започаткування, планування, реалізація та коригування процесу ґрунтового наукового дослідження з дотриманням належної академічної доброчесності.

- ЗК-5. Здатність до саморозвитку і самовдосконалення через уміле поєднання теоретичних та практичних способів діяльності, володіння навичками міжособистісної взаємодії, публічну комунікацію як з науковим середовищем, так і громадськістю та управлінцями, у тому числі компетентне володіння іноземними мовами.
- ЗК-6. Ініціативність, розробка та реалізація мотиваційних і перспективних планів розвитку, інноваційних комплексних проєктів шляхом обміну досвідом та співпраці в регіональному, загальнодержавному та міжнародному середовищі.
- ЗК-7. Здатність до виконання лідерських функцій у командній роботі та відповідальність за професійне зростання і прийняття публічно-управлінських рішень.

3) Фахові компетентності:

- ФК-1. Здатність застосовувати соціально-філософські засади, понятійно-категоріальний апарат, новітні теорії, концепції, технології, методи публічного управління та адміністрування, необхідні для вироблення нових знань (ідей, концептів тощо) і розв'язання актуальних проблем у сфері публічного управління та адміністрування.
- ФК-2. Здібність адекватно сприймати суспільні виклики, зріло мислити й демонструвати методологічні компетентності щодо аналітичного опрацювання інформації, систематизації даних, застосовування сучасних методів та інноваційно-програмного забезпечення з метою проведення наукового дослідження й отримання успішних та об'єктивних результатів.
- ФК-3. Здатність використовувати загальнонаукові та спеціальні методи наукових досліджень, що спрямовані на пізнання досліджуваних явищ і процесів, синтезу інституціональних засад публічного управління та адміністрування.
- ФК-4. Здатність використовувати інноваційні підходи та міждисциплінарні методи при формуванні власної думки і прийнятті стратегічних рішень, обґрунтовувати самостійні висновки й пропозиції щодо системного вирішення проблем і завдань із управління державою, соціумом, регіональним чи іншим територіальним утворенням, інституціями держави і громадянського суспільства.
- ФК-5. Спроможність відслідковувати логіку публічно-управлінських відносин, причинно-наслідкові зв'язки у сфері публічного управління, у тому числі між його різними рівнями, розробляти і застосовувати ресурсне забезпечення публічного управління та адміністрування.
- ФК-6. Здатність до модернізації і вдосконалення системи публічного управління та адміністрування, його механізмів, технологій, інструментів на основі наукового прогнозування напрямів і перспектив розвитку сучасної цивілізації, інституцій та об'єктів управління.
- ФК-7. Уміння науково обґрунтовувати пропозиції, рекомендації та програмні документи щодо забезпечення результативності й ефективності функціонування системи публічного управління та адміністрування, враховувати можливість коригування і / або модернізації публічно-управлінських відносин для цілей розвитку громадянського суспільства і держави, регіональних та інших територіальних утворень, різноманітних інституцій держави і громадянського суспільства.
- ФК-8. Здатність визначати та аргументувати необхідність проєктування систем публічного управління та адміністрування, запровадження модернізаційних, інституційних і організаційних змін у системі публічного управління та адміністрування на основі аналізу зовнішнього і внутрішнього середовища суб'єкта та об'єкта управління.
- ФК-9. Здатність розробляти науково обґрунтовані напрями розвитку публічної служби й програми їх реалізації як інституту публічного управління та

адміністрування, покликаної забезпечити реалізацію положень Конституції України, відповідних законодавчих та інших нормативно-правових актів щодо впровадження цілей, завдань і функцій державотворення.

- ФК-10. Здатність організувати та здійснювати навчальний процес у вищій школі, координувати його відповідний супровід.

3. ПЕРЕДУМОВИ ДЛЯ ВИВЧЕННЯ НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

Передумовами вивчення навчальної дисципліни «Громадянська культура і толерантність в системі публічного управління та адміністрування/Civic culture and tolerance in the system of public management and administration» є опанування таких навчальних дисциплін (НД) освітньо-наукової програми (ОНП):

ОК 1.1.1 Іноземна мова для комунікації у науково-педагогічному середовищі

ОК 1.1.2 Філософія науки

ОК 1.2.1 Актуальні проблеми розвитку публічного управління та адміністрування

4. ОЧІКУВАНІ РЕЗУЛЬТАТИ НАВЧАННЯ

Відповідно до освітньо-наукової програми вивчення навчальної дисципліни «Громадянська культура і толерантність в системі публічного управління та адміністрування/Civic culture and tolerance in the system of public management and administration» повинно забезпечити досягнення здобувачами вищої освіти таких програмних результатів навчання (ПРН):

Програмні результати навчання	Шифр ПРН
Організовувати творчу діяльність, роботу над науковими та іншими джерелами, виконувати незалежні оригінальні й придатні для опублікування дослідження у сфері публічного управління та адміністрування, а також дотичних предметних сфер; дотримуватися принципів наукової етики та академічної доброчесності, професійної відповідальності та соціальної справедливості.	ПРН-1.
Використовувати правила академічної доброчесності, цитування та посилання на використані джерела, правила оформлення бібліографічного опису, розуміти зміст і порядок розрахунків основних кількісних наукометричних показників ефективності наукової діяльності (індекс цитування, індекс Гірша (h-індекс), імпакт-фактор (ІФ, або IF)).	ПРН-2.
Продемонструвати наукову грамотність, що включає в себе розуміння наукового методу, кількісні та якісні методи дослідження, здатність оцінювати наукову літературу й критично застосовувати теорії, методології, закономірності, закони і принципи для вирішення фундаментальних проблем у сфері публічного управління та адміністрування, а також дотичних предметних галузей, проводити критичний аналіз публікацій у різних наукових, професійних та освітніх джерелах у сфері публічного управління та адміністрування, виявляти теоретичні та практичні проблеми, протиріччя і невирішені раніше задачі (проблеми) або їх складові, а також дискусійні питання.	ПРН-3.
Відслідковувати та аналізувати найновіші досягнення в сфері публічного управління та адміністрування, дотичних предметних сферах і знаходити наукові джерела, які мають відношення до сфери наукових інтересів здобувача, працювати з різними джерелами, розшукувати, обробляти, аналізувати та синтезувати отриману інформацію в джерелах для розв'язання завдань дисертаційного дослідження та спеціальності; працювати зі сучасними онлайн-бібліотечними й архівними фондами, бібліографічними і реферативними базами даних, а також наукометричними платформами (наприклад, Scopus, Web of Science, Web of Knowledge, Astrophysics, PubMed, Mathematics, Springer, Agris, GeoRef та ін.).	ПРН-4.
Продемонструвати здатність виявляти й вирішувати проблеми сучасного публічного управління, проводити ґрунтовні дослідження, результати яких мають наукову новизну, теоретичне й практичне значення, дають можливість створювати нові знання за допомогою здійснення оригінальних та актуальних досліджень, якість яких відповідає сучасним міжнародному та національному рівням.	ПРН-5.
Спілкуватися в діалоговому режимі з широкою науковою спільнотою та громадськістю в галузі наукової та / або професійної діяльності з метою обговорення актуальних дискусійних питань, результатів досліджень, узгодження дій і співпраці на конференціях, симпозіумах, наукових семінарах, доводити результати досліджень та інновацій до колег, публічно представляти, захищати результати своїх досліджень, обговорювати їх і дискутувати з науково-професійною спільнотою, використовувати сучасні засоби візуальної презентації результатів дослідження, вільно	ПРН-6.

застосовуючи іноземну мову, спілкуватися в іншомовному науковому і професійному середовищі; працювати в міжнародному контексті.	
Продемонструвати здатність аналізувати, синтезувати і застосовувати наукові знання для створення новітніх ідей, розробки нових концептуальних моделей та дослідження гіпотез, вдосконалення ресурсного (законодавче, нормативно-правове, організаційне, інформаційне, кадрове, методичне тощо) забезпечення публічного управління та адміністрування, використовувати сучасні методи аналізу для встановлення тенденцій розвитку об'єктів дослідження, динаміки публічно-управлінських відносин, характеру функціонування й управління інституцій публічного управління та адміністрування.	ПРН-7.
Застосовувати набуті теоретичні знання для розв'язання конкретних проблем публічного управління та адміністрування; виокремлювати актуальні й стратегічні пріоритети управління суспільством, державою, регіональними та іншими територіальними утвореннями, організаціями та інституціями держави і громадянського суспільства з урахуванням динаміки демократичних процесів, беручи до уваги загальнолюдські цінності та сучасні інноваційні тенденції.	ПРН-8.
Використовувати та розробляти теоретичні, методологічні та інші засади розвитку публічної служби як інституту публічного управління та адміністрування і як найважливішого чинника сучасної культури управління, актуальних аспектів розвитку сфери управління та адміністрування.	ПРН-9
Продемонструвати значну авторитетність, інноваційність, соціально орієнтовану активність, високий ступінь самостійності та відповідальності, академічну й професійну добросовісність, послідовну відданість розвитку інновацій, нових ідей або процесів у передових контекстах професійної та наукової діяльності.	ПРН-10

Очікувані результати навчання, які повинні бути досягнуті здобувачами освіти після опанування навчальної дисципліни «Громадянська культура і толерантність в системі публічного управління та адміністрування/Civic culture and tolerance in the system of public management and administration»:

Очікувані результати навчання з дисципліни	Шифр ПРН
Здатність проводити самостійні наукові дослідження з проблем розвитку громадянської культури та впровадження принципів толерантності в публічному управлінні	ПРН-1
Розуміти етичні стандарти та засади академічної добросовісності в контексті дослідження громадянської культури та толерантності у системі публічного управління та адміністрування.	ПРН-2
Вміти здійснювати критичний аналіз і синтез сучасних наукових теорій громадянської культури та концепцій толерантності, оцінювати їх роль у трансформації системи публічного управління.	ПРН-3
Знати та вміти застосовувати сучасні методи пошуку та критичного аналізу наукової інформації щодо процесів формування громадянської культури та впровадження принципів толерантності в публічному управлінні.	ПРН-4
Здатність обґрунтовувати та впроваджувати інноваційні підходи до дослідження громадянської культури та толерантності.	ПРН-5
Здатність вільно презентувати й обговорювати результати власних досліджень з питань громадянської культури та толерантності в системі публічного управління на наукових заходах.	ПРН-6

Вміти аналізувати концептуальні підходи до формування толерантного середовища в органах влади як ресурсу для підвищення ефективності публічного адміністрування.	ПРН-7
Здатність ідентифікувати та розв'язувати складні завдання і проблеми у сфері публічного управління, що пов'язані з впровадженням засад громадянської культури та толерантності.	ПРН-8
Вміти критично аналізувати та розробляти публічну політику з урахуванням інтересів різних соціальних груп.	ПРН-9
Здатність пропонувати нові підходи до забезпечення толерантності в умовах реформування системи управління.	ПРН-10

5. ЗАСОБИ ДІАГНОСТИКИ ТА КРИТЕРІЇ ОЦІНЮВАННЯ РЕЗУЛЬТАТІВ НАВЧАННЯ

Засоби оцінювання та методи демонстрування результатів навчання

Засобами оцінювання та методами демонстрування результатів навчання з навчальної дисципліни є:

- екзамен;
- контрольна робота;
- відповіді на практичних заняттях;
- тестування;
- індивідуальна робота у формі аналітичного есе;
- презентація результатів індивідуальної роботи здобувача.

Форми контролю та критерії оцінювання результатів навчання

Форми поточного контролю: усні відповіді на практичних заняттях, написання аналітичного есе, письмове тестування з теми.

Форма модульного контролю: письмова контрольна робота.

Форма підсумкового семестрового контролю: усний екзамен.

Розподіл балів, які отримують здобувачі освіти (модуль 1)

Поточне оцінювання та самостійна робота											Модульна контрольна робота	Сума
Тема 1	Тема 2	Тема 3	Тема 4	Тема 5	Тема 6	Тема 7	Тема 8	Тема 9	Тема 10	Тема 11	50 балів	100 балів
8	8	8	8	8	10	x	x	x	x	x		

Розподіл балів, які отримують здобувачі освіти (модуль 2)

Поточне оцінювання та самостійна робота											Модульна контрольна робота	Сума
Тема 1	Тема 2	Тема 3	Тема 4	Тема 5	Тема 6	Тема 7	Тема 8	Тема 9	Тема 10	Тема 11	50 балів	100 балів
x	x	x	x	x	x	10	10	10	10	10		

Оцінювання окремих видів навчальної роботи з дисципліни

Вид діяльності здобувача вищої освіти	Модуль 1		Модуль 2		Разом за два модулі	
	Кількість	Максимальна кількість балів (сумарна)	Кількість	Максимальна кількість балів (сумарна)	Кількість	Максимальна кількість балів (сумарна)
Практичні заняття	4	30	3	30	7	30
Аналітичне есе	1	10	1	10	2	10
Презентація результатів індивідуальної роботи	1	10	1	10	2	10
Модульна контрольна робота	1	50	1	50	2	50
Разом	x	100	x	100	x	100

Критерії оцінювання модульної контрольної роботи

Модульна контрольна робота складається з трьох рівнів завдань.

Перший рівень завдань складають тести. Тести призначені оцінити знання понятійно-категоріального змісту та тематичної проблематики навчальної дисципліни, яка надавалася на лекціях і обговорювалася на практичних заняттях. Максимальна кількість балів за виконання першого рівня завдань 20 балів.

Другий рівень завдань складають відкриті запитання, які покликані з'ясувати розуміння основних принципів, функцій, форм та різновидів досліджуваних явищ та процесів. Максимальна кількість балів за виконання завдань другого рівня 15 балів.

Третій рівень завдань представлено питаннями (питаннями), які мають творчо-аналітичний характер та покликані з'ясувати вміння здобувачів вищої освіти обґрунтовувати та аргументувати висновки з проблематики навчальної дисципліни. Максимальна кількість балів за виконання завдань третього рівня 15 балів.

Критерії оцінювання підсумкового семестрового контролю

Відповідно до «Положення про порядок та методику проведення семестрових (курсних) екзаменів і заліків в Ужгородському національному університеті» (затверджено Наказом Ректора ДВНЗ «УжНУ» № 698/01-17 від 08.05.2015 р.), знання здобувачів вищої освіти оцінюються як з теоретичної, так і з практичної підготовки за такими критеріями:

- 1) оцінку «відмінно» (90-100 балів, А) заслуговує здобувач, який:
 - всебічно і глибоко володіє навчально-програмовим матеріалом;
 - вміє самостійно виконувати завдання, передбачені програмою, використовує набуті знання і вміння у нестандартних ситуаціях;
 - засвоїв основну і ознайомлений з додатковою літературою, яка рекомендована програмою;
 - засвоїв взаємозв'язок основних понять дисципліни та усвідомлює їх значення для професії, яку він набуває;
 - вільно висловлює власні думки, самостійно оцінює різноманітні життєві явища і факти, виявляючи особистісну позицію;

- самостійно визначає окремі цілі власної навчальної діяльності, виявив творчі здібності і використовує їх при вивченні навчально-програмового матеріалу, проявив нахил до наукової роботи.

2) оцінку «добре» (82-89 балів, B) – заслуговує здобувач, який:

- повністю опанував і вільно (самостійно) володіє навчально-програмовим матеріалом, в тому числі застосовує його на практиці, має системні знання в достатньому обсязі відповідно до навчально-програмового матеріалу, аргументовано використовує їх у різних ситуаціях;

- має здатність до самостійного пошуку інформації, а також до аналізу, постановки і розв'язування

проблем професійного спрямування;

- під час відповіді допустив деякі неточності, які самостійно виправив, добирає переконливі аргументи на підтвердження вивченого матеріалу;

3) оцінку «добре» (74-81 бал, C) заслуговує здобувач, який:

- в цілому навчальну програму засвоїв, але відповідає на екзамені з певною кількістю помилок;

- вміє порівнювати, узагальнювати, систематизувати інформацію під керівництвом викладача, в цілому самостійно застосовувати на практиці, контролювати власну діяльність;

- опанував навчально-програмовий матеріал, успішно виконав завдання, передбачені програмою, засвоїв основну літературу, яка рекомендована програмою;

4) оцінку «задовільно» (64-73 бали, D) – заслуговує здобувач, який:

- знає основний навчально-програмовий матеріал в обсязі, необхідному для подальшого навчання і використання його у майбутній професії;

- виконує завдання непогано, але зі значною кількістю помилок;

- ознайомлений з основною літературою, яка рекомендована програмою;

- допускає на заняттях чи екзамені помилки при виконанні завдань, але під керівництвом викладача знаходить шляхи їх усунення.

5) оцінку «задовільно» (60-63 бали, E) – заслуговує здобувач, який:

- володіє основним навчально-програмовим матеріалом в обсязі, необхідному для подальшого навчання і використання його у майбутній професії, а виконання завдань задовольняє мінімальні критерії. Знання мають репродуктивний характер.

6) оцінка «незадовільно» (35-59 балів, FX) – виставляється здобувачу, який:

виявив суттєві прогалини в знаннях основного програмового матеріалу, допустив принципові помилки у виконанні передбачених програмою завдань.

7) оцінка «незадовільно» (35 балів, F) – виставляється здобувачу, який:

- володіє навчальним матеріалом тільки на рівні елементарного розпізнавання і відтворення окремих фактів або не володіє зовсім;

- допускає грубі помилки при виконанні завдань, передбачених програмою;

- не може продовжувати навчання і не готовий до професійної діяльності після закінчення університету без повторного вивчення даної дисципліни.

6. ПРОГРАМА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

6.1 Зміст навчальної дисципліни.

МОДУЛЬ №1. ГРОМАДЯНСЬКА КУЛЬТУРА ЯК СКЛАДОВА ПУБЛІЧНОГО УПРАВЛІННЯ

Тема 1. Поняття громадянської культури, її роль та значення для суспільства.

Поняття «громадянина». Поняття «громадянської культури». Основні теоретико-методологічні підходи до трактування громадянської культури. Громадянська культура як об'єкт вивчення політичної науки. Праця Г. Алмонда та С. Верби «Громадянська культура» (1963). Міждисциплінарний підхід при вивченні громадянської культури.

Аспекти і ознаки громадянської культури. Інформативний аспект. Ціннісний аспект. Поведінково-правовий аспект. Нормативний аспект. Роль та значення громадянської культури у соціальному просторі. Ознаки громадянської культури. Громадянська культура соціальних суб'єктів.

Функції громадянської культури. Політичне забезпечення реалізації групових, національних інтересів. Нормативно-регулююча функція. Виховна функція. Комунікативна функція як форма зв'язку громадянина із політичною системою та іншими членами суспільства. Прогностична функція.

Тема 2. Передумови та особливості формування громадянської культури.

Політична соціалізація як механізм формування громадянської культури. Інститути політичної соціалізації. Етапи політичної соціалізації. Вплив політичного режиму на політичну культуру. Специфіка виборчого процесу як фактор впливу на розвиток громадянської культури суспільства.

Характерні риси політичної культури трансформаційних суспільств. Перехід до демократії як початок формування громадянської культури. Політична свідомість посттоталітарних суспільств. Політичні стереотипи. Зв'язок демократизації та модифікація політичної культури.

Питання модернізації та вестернізації в процесі засвоєння демократичних цінностей трансформаційними суспільствами. Ключові виклики в процесі формування громадянської культури.

Тема 3. Громадянська культура та демократія.

Сутність поняття «демократія». Громадянська культура як культура демократичного суспільства. Концепції справедливості.

Основні типи і форми політичної демократії. Класичні та сучасні концепції демократії. Цінності демократії та їхній вплив на формування громадянської культури. Політична свобода та рівність. Права людини як цінність демократичного суспільства.

Концепції демократизації. Громадянська культура як умова ефективного функціонування демократії в суспільстві. Громадянська культура як культура участі. Роль громадянської культури у забезпеченні ефективності демократичного політичного процесу.

Тема 4. Специфіка розвитку громадянської культури в Україні.

Витоки та особливості формування і розвитку громадянської культури в Україні. Пострадянські стереотипи та боротьба з ними. Конфронтаційний тип політичної свідомості українського суспільства.

Громадянська культура в Україні в контексті комунікації держави та суспільства. Корупція як виклик громадянській культурі. Олігархізація політичного процесу та протидія їй.

Шляхи утвердження громадянської культури в Україні. Підвищення рівня національної самосвідомості. Активізація політичної участі. «Помаранчева» революція та Євромайдан як кроки на шляху до утвердження громадянської культури в українському соціумі.

Тема 5. Роль громадянської культури в системі публічного управління та адміністрування.

Громадянська культура як фундамент ефективного публічного управління. Проблема довіри до інститутів влади. Забезпечення легітимності.

Інструменти громадського контролю. Високий рівень громадянської культури в контексті мінімізації корупційних ризиків та зловживання владою.

Громадянська культура як джерело стимулювання прозорості та підзвітності. Інструменти електронного врядування та публічного звітування.

Громадянська культура як посередник у балансуванні інтересів різних соціальних груп. Запобігання конфліктам та сприяння досягненню консенсусу в суспільстві.

Тема 6. Комунікативна взаємодія як складова публічного управління в умовах розвитку громадянського суспільства.

Поняття «комунікації». Специфіка комунікації влади та суспільства. Поняття «суб'єкта комунікації».

Вплив ЗМІ на громадянську культуру суспільства. ЗМІ як механізм забезпечення комунікації. Проблема відповідальності ЗМІ.

Концепція «інформаційного суспільства». Громадянська культура крізь призму концепції «комунікативної дії» Ю. Габермаса. Специфіка додання «комунікативного бар'єру» в системі публічного управління та адміністрування. Передумови для ефективної комунікації у публічному просторі.

Основні аспекти комунікативної взаємодії в системі публічного управління. Відмова від авторитарного інформування на користь партисипації. Забезпечення прозорості через обов'язкове оприлюднення публічної інформації. Цифрова трансформація. Громадська експертиза та моніторинг ефективності управління.

МОДУЛЬ №2. ТОЛЕРАНТНІСТЬ ЯК УМОВА ФУНКЦІОНУВАННЯ СИСТЕМИ ПУБЛІЧНОГО УПРАВЛІННЯ ТА АДМІНІСТРУВАННЯ

Тема 7. Концепт толерантності: сутність та еволюція ідеї.

Формування класичних концепцій толерантності. Світові процеси, що актуалізують проблему толерантності. Етимологія поняття «толерантність». Толерантність на рівні суспільства. Античність – політеїзм, громадянська позиція. Середньовіччя – гуманізм, Відродження – інструментальна толерантність.

Перехід від релігійної толерантності до світської толерантності. Загострення проблем толерантності. Толерантність як свобода совісті в поглядах представників Реформації та гуманістів. Концепт толерантності Дж. Лока. Морально-правова площина толерантності в епоху Просвітництва. Толерантність в політичній концепції Дж. Ст. Мілля.

Особливості та напрямки сучасного дискурсу толерантності. ХХ століття: нові уявлення про толерантність. Моральне визначення толерантності у Дж. Роулза. Конфліктний підхід у вивченні толерантності. Толерантність в онтологічно-історичній перспективі. Толерантність як інтенція загальнолюдських інтересів та потреб. Екзистенційно-гуманістична інтерпретація толерантності. Толерантність в теорії комунікативної дії Ю. Габермаса.

Тема 8. Толерантність як риса світоглядної позиції.

Світогляд та світоглядна позиція. Гуманістичні традиції та духовна культура людства. Толерантність та рівні світогляду. Раціоналізація феномену толерантності.

Толерантність та соціокультурна автентичність, духовна автономія. Толерантність та соціальні відносини, соціальний капітал. Види толерантності. Толерантність як фактор економічної ефективності. Толерантність та комунікація.

Активне визнання прав. Внутрішня готовність приймати право кожної людини бути іншою — за поглядами, віросповіданням, національністю чи способом життя.

Діалогічність. Культура полілогу. Готовність до відкритого спілкування та пошуку спільних знаменників.

Збереження ідентичності. Толерантність як здатність поважати чужий світогляд, водночас чітко усвідомлюючи та зберігаючи свій.

Етичний фундамент толерантності. Милосердя, прощення, довіра та альтруїзм, що стають основою для гармонійного співіснування в суспільстві.

Тема 9. Особливості взаємозв'язку громадянської культури та толерантності.

«Інший» як об'єкт толерантності. Недискримінація як мета толерантності. Толерантність як умова розвитку громадянського суспільства. Толерантність як складова демократичного процесу.

Пасивна толерантність, активна та проактивна толерантність. Толерантність та політична свобода. Толерантність та плюралізм як механізми забезпечення соціального миру.

Концепт проактивної толерантності як реакція на виклики демократії. Етика переконання та етика відповідальності як компоненти толерантності. Простір толерантності. Проблема меж толерантності в політичному просторі та в системі публічного управління.

Тема 10. Толерантність як складова професійної діяльності публічного управління.

Толерантність як професійний інструмент публічного управління. Роль толерантності у публічному управлінні.

Рівність та недискримінація: однакове ставлення до всіх громадян незалежно від їхньої раси, статі, релігійних чи політичних переконань.

Конструктивна комунікація. Уникання категоричності в оцінках та негативних установок, що є важливим для формування комунікативної культури в органах влади.

Ефективне прийняття рішень. Врахування потреб різноманітних соціальних груп під час розробки політик, з метою забезпечення їх інклюзивності.

Політична неупередженість. Стійкість до невизначеності (вміння зберігати спокій та приймати раціональні рішення в умовах швидких змін або відсутності повної інформації). Етичний стандарт.

Тема 11. Виклики толерантності в системі публічного управління та адміністрування.

Комунікативні бар'єри та стереотипи. Етноцентризм, упередженість та використання стереотипів під час надання державних послуг. Низький рівень комунікативної толерантності (здатності сприймати відмінності в поглядах чи поведінці партнерів).

Інституційна неготовність. «Непряма дискримінація» на рівні процедур та регламентів. Необхідність адаптації нормативної бази під вимоги інклюзивності та антидискримінаційного законодавства.

Політична поляризація та ідеологічна негнучкість. Політична нетерпимість. Етичні виклики цифровізації. Рекомендації для подолання нетолерантності в публічному управлінні.

6.1 Content of the academic discipline.

MODULE №1. CIVIC CULTURE AS A COMPONENT OF PUBLIC ADMINISTRATION

Topic 1. The concept of civic culture, its role and significance for society.

The concept of "citizen". The concept of "civic culture". The main theoretical and methodological approaches to the interpretation of civic culture. Civic culture as an object of study in Political Science. The work of G. Almond and S. Verba "Civic Culture" (1963). An interdisciplinary approach to the study of civic culture.

Aspects and features of civic culture. Informative aspect. Value aspect. Behavioral and legal aspect. Normative aspect. The role and significance of civic culture in social space. Features of civic culture. Civic culture of social subjects.

Functions of civic culture. Political support for the implementation of group, national interests. Normative and regulatory function. Educational function. Communicative function as a form of connection between a citizen and the political system. Prognostic function.

Topic 2. Prerequisites and features of the formation of civic culture.

Political socialization as a mechanism for the formation of civic culture. Institutions of political socialization. Stages of political socialization. The influence of the political regime on political culture. The specificity of the electoral process as a factor influencing the development of civic culture in society.

Characteristic features of the political culture in transformational societies. Transition to democracy as the beginning of the formation of civic culture. Political consciousness of post-totalitarian societies. Political stereotypes. The connection between democratization and modification of political culture.

Issues of modernization and westernization in the process of assimilation of democratic values by transformational societies. Key challenges in the process of forming civic culture.

Topic 3. Civic culture and democracy.

The concept of "democracy". Civic culture as the culture of a democratic society. Concepts of justice.

The main types and forms of political democracy. Classical and modern concepts of democracy. Values of democracy and their influence on the formation of civic culture. Political freedom and equality. Human rights as a value of a democratic society.

Concepts of democratization. Civic culture as a condition for the effective functioning of democracy in society. Civic culture as a culture of participation. The role of civic culture in ensuring the effectiveness of the democratic political process.

Topic 4. Specifics of the development of civic culture in Ukraine.

Origins and features of the formation and development of civic culture in Ukraine. Post-Soviet stereotypes and the fight against them. Confrontational type of political consciousness of Ukrainian society.

Civic culture in Ukraine in the context of communication between the state and society. Corruption as a challenge to civic culture. Oligarchizing of the political process and counteraction to it.

Ways of establishing civic culture in Ukraine. Increasing the level of national self-awareness. Activation of political participation. The Orange revolution and Euromaidan as steps towards establishing civic culture in Ukrainian society.

Topic 5. The role of civic culture in the system of public management and administration.

Civic culture as the foundation of effective public administration. The problem of trust in government institutions. Ensuring legitimacy.

Tools of public control. A high level of civic culture in the context of minimizing corruption risks and abuse of power.

Civic culture as a source of stimulating transparency and accountability. Tools of e-governance and public reporting.

Civic culture as a mediator in balancing the interests of different social groups. Preventing conflicts and promoting consensus in society.

Topic 6. Communicative interaction as a component of public administration in the context of civil society development.

The concept of "communication". Specifics of communication between government and society. The definition of "subject of communication".

The influence of the media on the civil culture of society. The media as a mechanism for ensuring communication. The problem of media responsibility.

The concept of "information society". Civil culture through the prism of the concept of "communicative action" by J. Habermas. The specifics of overcoming the "communicative barrier" in the system of public management and administration. Prerequisites for effective communication in the public space.

The main aspects of communicative interaction in the system of public management. Refusal of authoritarian informing in favor of participation. Ensuring transparency through mandatory disclosure of public information. Digital transformation. Civic expertise and monitoring of management effectiveness.

MODULE №2. TOLERANCE AS A CONDITION FOR THE FUNCTIONING OF THE PUBLIC MANAGEMENT AND ADMINISTRATION SYSTEM

Topic 7. The concept of tolerance: the essence and evolution of the idea.

Formation of classical concepts of tolerance. World processes that actualize the problem of tolerance. Etymology of the concept of "tolerance". Antiquity – polytheism, civic position. The Middle Ages – humanism, the Renaissance – instrumental tolerance.

Transition from religious tolerance to secular tolerance. Aggravation of tolerance problems. Tolerance as freedom of conscience in the views of representatives of the Reformation and humanists. The concept of tolerance by J. Locke. The moral and legal aspect of tolerance in the era of Enlightenment. Tolerance in the political concept of J. St. Mill.

Features and directions of the modern discourse of tolerance. 20th century: new ideas about tolerance. The moral definition of tolerance by J. Rawls. Conflict approach in the study of tolerance. Tolerance in an ontological-historical perspective. Tolerance as an intention of universal human interests and needs. Existential-humanistic interpretation of tolerance. Tolerance in the theory of communicative action of J. Habermas.

Topic 8. Tolerance as a feature of a worldview.

Worldview and worldview position. Humanistic traditions and spiritual culture of humanity. Tolerance and levels of worldview. Rationalization of the phenomenon of tolerance.

Tolerance and socio-cultural authenticity, spiritual autonomy. Tolerance and social relations, social capital. Types of tolerance. Tolerance as a factor of economic efficiency. Tolerance and communication.

Active recognition of rights. Internal readiness to accept the right of every person to be different – in views, religion, nationality or way of life.

Culture of polylogue. Readiness for open communication and search for common denominators.

Preservation of identity. Tolerance as the ability to respect someone else's worldview, while clearly realizing and preserving one's own.

Ethical foundation of tolerance. Mercy, forgiveness, trust and altruism, which become the basis for harmonious coexistence in society.

Topic 9. Peculiarities of the connection between civic culture and tolerance.

"Other" as an object of tolerance. Non-discrimination as the goal of tolerance. Tolerance as a condition for the development of civil society. Tolerance as a component of the democratic process.

Passive tolerance, active and proactive tolerance. Tolerance and political freedom. Tolerance and pluralism as mechanisms for ensuring social peace.

The concept of proactive tolerance as a response to the challenges of democracy. Ethics of conviction and ethics of responsibility as components of tolerance. Space of tolerance. The problem of the limits of tolerance in the political space and in the system of public administration.

Topic 10. Tolerance as a component of the professional activities of a civil servant.

Tolerance as a professional tool of a civil servant. The role of tolerance in public administration.

Equality and non-discrimination: equal treatment of all citizens regardless of their race, gender, religious or political beliefs.

Constructive communication. Avoiding categorical assessments and negative attitudes, which is important for the formation of a communicative culture in government bodies.

Effective decision-making. Taking into account the needs of various social groups when developing policies, in order to ensure their inclusiveness.

Political impartiality. Tolerance to uncertainty (the ability to remain calm and make rational decisions in conditions of rapid change or lack of complete information). Ethical standard.

Topic 11. Challenges of tolerance in the system of public management and administration.

Communication barriers and stereotypes. Ethnocentrism, bias and the use of stereotypes in the provision of public services. Low level of communicative tolerance (ability to perceive differences in the views or behavior of partners).

Institutional unpreparedness. "Indirect discrimination" at the level of procedures and regulations. The need to adapt the regulatory framework to the requirements of inclusiveness and anti-discrimination legislation.

Political polarization and ideological inflexibility. Political intolerance. Ethical challenges of digitalization. Recommendations for overcoming intolerance in public administration.

6.2 Структура навчальної дисципліни.

Назви змістових модулів і тем	Кількість годин					
	Форма навчання: денна					
	Усього	у тому числі				
лекції		практичні (семінарські)	лабораторні	індивідуальна робота	самостійна робота	
1-й семестр						
Модуль 1. ГРОМАДЯНСЬКА КУЛЬТУРА ЯК СКЛАДОВА ПУБЛІЧНОГО УПРАВЛІННЯ						
Тема 1. Поняття громадянської культури, її роль та значення для суспільства.	5	1	-	-	-	4
Тема 2. Передумови та особливості формування громадянської культури.	5	1	-	-	-	4
Тема 3. Громадянська культура та демократія.	9	2	2	-	-	5
Тема 4. Специфіка розвитку громадянської культури в Україні.	8	2	2	-	-	4
Тема 5. Роль громадянської культури в системі публічного управління та адміністрування.	9	2	2	-	-	5
Тема 6. Комунікативна взаємодія як складова публічного управління в умовах розвитку громадянського суспільства.	9	2	2	-	-	5
Модульна контрольна робота	1	1	-	-	-	-
Разом за модуль	46	11	8	-	-	27
Модуль 2. ТОЛЕРАНТНІСТЬ ЯК УМОВА ФУНКЦІОНУВАННЯ СИСТЕМИ ПУБЛІЧНОГО УПРАВЛІННЯ ТА АДМІНІСТРУВАННЯ						
Тема 7. Концепт толерантності: сутність та еволюція ідеї.	7	2	-	-	-	5
Тема 8. Толерантність як риса світоглядної позиції.	7	2	-	-	-	5
Тема 9. Особливості взаємозв'язку громадянської культури та толерантності.	9	2	2	-	-	5
Тема 10. Толерантність як складова професійної діяльності публічного управлінця.	10	2	2	-	-	6
Тема 11. Виклики толерантності в системі публічного управління та адміністрування.	10	2	2	-	-	6
Модульна контрольна робота	1	1	-	-	-	-
Разом за модуль	44	11	6	-	-	27
Разом за семестр	90	22	14	-	-	54

6.3 Структура навчальної дисципліни.

Назви змістових модулів і тем	Кількість годин					
	Форма навчання: заочна					
	Усього	у тому числі				
лекції		практичні (семінарські)	лабораторні	індивідуальна робота	самостійна робота	
1-й семестр						
Модуль 1. ГРОМАДЯНСЬКА КУЛЬТУРА ЯК СКЛАДОВА ПУБЛІЧНОГО УПРАВЛІННЯ						
Тема 1. Поняття громадянської культури, її роль та значення для суспільства.	7	-	-	-	-	7
Тема 2. Передумови та особливості формування громадянської культури.	7	-	-	-	-	7
Тема 3. Громадянська культура та демократія.	7	-	-	-	-	7
Тема 4. Специфіка розвитку громадянської культури в Україні.	7	-	-	-	-	7
Тема 5. Роль громадянської культури в системі публічного управління та адміністрування.	11	2	2	-	-	7
Тема 6. Комунікативна взаємодія як складова публічного управління в умовах розвитку громадянського суспільства.	9	2	-	-	-	7
Разом за модуль	48	4	2	-	-	42
Модуль 2. ТОЛЕРАНТНІСТЬ ЯК УМОВА ФУНКЦІОНУВАННЯ СИСТЕМИ ПУБЛІЧНОГО УПРАВЛІННЯ ТА АДМІНІСТРУВАННЯ						
Тема 7. Концепт толерантності: сутність та еволюція ідеї.	7	-	-	-	-	7
Тема 8. Толерантність як риса світоглядної позиції.	7	-	-	-	-	7
Тема 9. Особливості взаємозв'язку громадянської культури та толерантності.	8	-	-	-	-	8
Тема 10. Толерантність як складова професійної діяльності публічного управлінця.	10	2	-	-	-	8
Тема 11. Виклики толерантності в системі публічного управління та адміністрування.	10	2	-	-	-	8
Разом за модуль	42	4	0	-	-	38
Разом за семестр	90	8	2	-	-	80

6.4. Теми практичних (семінарських, лабораторних) занять.

№ з/п	Назва теми	Кількість годин	
		денна	заочна
1.	Тема 1. Поняття громадянської культури, її роль та значення для суспільства.	-	-
2.	Тема 2. Передумови та особливості формування громадянської культури.	-	-
3.	Тема 3. Громадянська культура та демократія.	2	-
4.	Тема 4. Специфіка розвитку громадянської культури в Україні.	2	-
5.	Тема 5. Роль громадянської культури в системі публічного управління та адміністрування.	2	2
6.	Тема 6. Комунікативна взаємодія як складова публічного управління в умовах розвитку громадянського суспільства.	2	-
7.	Тема 7. Концепт толерантності: сутність та еволюція ідеї.	-	-
8.	Тема 8. Толерантність як риса світоглядної позиції.	-	-
9.	Тема 9. Особливості взаємозв'язку громадянської культури та толерантності.	2	-
10.	Тема 10. Толерантність як складова професійної діяльності публічного управлінця.	2	-
11.	Тема 11. Виклики толерантності в системі публічного управління та адміністрування.	2	-
Разом		14	2

6.5. Самостійна робота

№ з/п	Назва теми	Кількість годин	
		денна	заочна
1.	Тема 1. Поняття громадянської культури, її роль та значення для суспільства.	4	7
2.	Тема 2. Передумови та особливості формування громадянської культури.	4	7
3.	Тема 3. Громадянська культура та демократія.	5	7
4.	Тема 4. Специфіка розвитку громадянської культури в Україні.	4	7
5.	Тема 5. Роль громадянської культури в системі публічного управління та адміністрування.	5	7
6.	Тема 6. Комунікативна взаємодія як складова публічного управління в умовах розвитку громадянського суспільства.	5	7
7.	Тема 7. Концепт толерантності: сутність та еволюція ідеї.	5	7
8.	Тема 8. Толерантність як риса світоглядної позиції.	5	7
9.	Тема 9. Особливості взаємозв'язку громадянської культури та толерантності.	5	8
10.	Тема 10. Толерантність як складова професійної діяльності публічного управлінця.	6	8
11.	Тема 11. Виклики толерантності в системі публічного управління та адміністрування.	6	8
Разом		54	80

7. РЕКОМЕНДОВАНІ ДЖЕРЕЛА ІНФОРМАЦІЇ

Основна література

1. Венгер О., Постол О. Формування політичної свідомості в умовах повномасштабної російсько-української війни. *Humanities studies: Collection of Scientific Papers* / Ed. V. Voronkova. Zaporizhzhia: Publishing house "Helvetica". 2023. 16 (93). P. 95-102.
2. Вовк Д.О., Бойчук Д.С. Верховенство права і толерантність: навчальний посібник. Київ, 2018. 172 с.
3. Зеленько Г., Кононенко Н. Як російська військова агресія змінила політичну ідентичність українців. *Національна безпека і оборона*. 2022. № 3–4. С. 108–114.
4. Ковальська Н.М. Комунікативна толерантність у публічному управлінні як чинник інтеграції в європейську систему гуманістичних цінностей. *Вісник ХНТУ. Публічне управління та адміністрування*. №4 (79), 2021. С. 162-167.
5. Руденко, І. С. Рівні комунікації в системі публічного управління. *Сучасний науковий журнал*. №4 (2), 2024. С. 74-82.
6. Степико М. Українська ідентичність у глобалізованому світі: монографія. Харків: Майдан, 2020. 258 с.
7. Фукуяма Ф. Політичний порядок і політичний занепад. Від промислової революції до глобалізації демократії / перекл. з англ. Т. Цимбал, Р. Корнута. Київ: Наш формат, 2019. 608 с.
8. Шайгородський Ю. Ж. Політична культура як чинник розвитку демократичного політичного режиму в Україні / Зміни політичних режимів і перспективи зміцнення демократії в Україні. Київ : ППіЕнД ім. І.Ф. Кураса НАН України, 2021. С. 304–351.
9. Almond G., Verba S. *The Civic Culture: Political Attitudes and Democracy in Five Nations*. Princeton University Press, 1963. 574 p.
10. Vehesh I. *The Concept of Tolerance and its Relevance in Ukraine / Proactive Tolerance. The Key to Peace* / Markus Vogt, Arnd Kuppers (Eds.). Nomos Verlagsgesellschaft, Baden-Baden, Germany, 2021. P. 215-225.

Допоміжна література

1. Вегеш І. Еволюція концепту толерантності у світовій науковій думці // Толерантність на кордонах Європи: вимір для України. Матеріали міжнародної науково-практичної конференції ; [Упоряд.: І. Вегеш, М. Колодій; Відп. За вип.: М. Вегеш] : Ужгород, ФОП Наумченко Н.В., 2019. С. 21-24.
2. Вегеш І. Особливості трансформації політичної культури українського суспільства в умовах війни / Україна – Європейський Союз: Формат розвитку відносин України та Європейського Союзу в контексті російсько-української війни, виборчих процесів та прав національних меншин. Матеріали ІХ Міжнародної науково-практичної конференції (м. Ужгород, 04–05 жовтня 2024 року) / Ю. Остапець (голова редкол.); відповідальні за випуск: М. Зан, В. Гиря. Ужгород: ТОВ «РІК-У», 2024. С. 281-282.
3. Габермас Ю. *Залучення іншого*. Львів: Асторія, 2006. 416 с.
4. Гордійчук О. Вплив війни з РФ на політичну ментальність та політичну культуру українців. *Вісник Маріупольського державного університету*. Серія: Історія. Політологія. 2024. №40. С. 93-105.

5. Громадянське суспільство: політичні та соціально-правові проблеми розвитку : монографія / Г. Ю. Васильєв, В. Д. Воднік, О. В. Волянська та ін. ; за ред. М. П. Требіна. Харків: Право, 2013. 536 с.
6. Осіпова З. Трансформація політичної культури громадян України в умовах гібридної агресії росії. Вісник Маріупольського державного університету. Серія: Історія. Політологія. 2024, Вип. 39. С. 120-132.
7. Mechanisms of tolerance: an anthology. Editor: Erik Lundberg. The Living History Forum. Stockholm, 2017. 413 p.
8. Pavone T. Political Culture and Democratic Homeostasis: A Critical Review of Gabriel Almond and Sidney Verba's "The Civic Culture". Princeton University. 2014.

Інформаційні ресурси в мережі Інтернет

1. Інститут масової інформації // <http://www.imi.org.ua>
2. Львівська національна наукова бібліотека імені В. Стефаника // <http://www.lsl.lviv.ua>
3. Наукова бібліотека Національного університету «Києво-Могилянська академія». // <http://www.library.ukma.kiev.ua>
4. Наукова бібліотека Ужгородського національного університету // <http://www.lib.uzhnu.edu.ua>
5. Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського // <http://www.nbuv.gov.ua>

**Результати перегляду
робочої програми навчальної дисципліни**

Робоча програма перезатверджена на 20___ / 20___ н.р. без змін; зі змінами (Додаток ___).
(потрібне підкреслити)

протокол № ___ від «___» _____ 20 ___ р. Завідувач кафедри _____
(підпис) (Прізвище ініціали)

Робоча програма перезатверджена на 20___ / 20___ н.р. без змін; зі змінами (Додаток ___).
(потрібне підкреслити)

протокол № ___ від «___» _____ 20 ___ р. Завідувач кафедри _____
(підпис) (Прізвище ініціали)

Робоча програма перезатверджена на 20___ / 20___ н.р. без змін; зі змінами (Додаток ___).
(потрібне підкреслити)

протокол № ___ від «___» _____ 20 ___ р. Завідувач кафедри _____
(підпис) (Прізвище ініціали)

Робоча програма перезатверджена на 20___ / 20___ н.р. без змін; зі змінами(Додаток ___).
(потрібне підкреслити)

протокол № ___ від «___» _____ 20 ___ р. Завідувач кафедри _____
(підпис) (Прізвище ініціали)